

ENYEDI SÁNDOR: TEGNAPELÓTTÓL TEGNAPIG. MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI TÖPRENGÉSEK

Kolozsvár, Yoyo Only Kiadó, 1998, 311 l.

A művelődéstörténet iránt érdeklődő olvasók Enyedi Sándort elsősorban a romániai magyar színháztörténetének kutatójaként ismerik, tartják számon. Aki, minden túlzás nélkül állítható, több mint három évtizede csodálatra méltó kitartással, szinte egyszemélyes színháztörténeti intézményként kutatja mindenekelőtt az erdélyi és a nyugati magyar színháztörténet hagyományát, s publikálja kutatómunkájának eredményeit, amint ezt nyolc önálló kötete és folyóiratokban, újságokban megjelent számos cikke, tanulmánya tanúsítja (könyveit cím szerint említi a hátsó borítón levő életrajzi áttekintés, cikkeinek válogatott bibliográfiája pedig a kötet végén található). Legújabb kötete is elsősorban erdélyi vonatkozású színház-, iskola-, intézmény- és irodalomtörténeti dolgozatokat tartalmaz. Ez alól a színháztörténeti blokk képez némi kivételt, melyben az erdélyi magyar színháztörténettel foglalkozó szövegek mellett a kötetbe nem kimondottan illő, *Az ember tragédiája* amerikai pályafutásáról, illetve a két háború közötti jugoszláviai magyar színháztörténetéről készült írás is helyet kapott.

A kötetbeli tematikus blokkok szerkesztését láthatóan kétféle időlogika határozza meg. Az egyik az időrendi egymásutánosság elvét követi, a másik pedig több évtizednyi, sőt évszázadnyi távolságból kapcsolja össze a témakör időben távol eső pillanatait. Az a történeti folyamatosságot fejezi ki (a romániai magyar oktatás helyzete 1945 és 1972 között; az erdélyi magyar színháztörténet hatvan esztendeje), ez a kérdéskör későbbi alakulására figyelmeztet

(az Aranka György erdélyi társaságait idéző írást az 1945-ös Magyar Művészeti Vezérfelügyelőségről, illetve a második világháború utáni romániai magyar sajtóról, valamint könyvkiadásról szóló cikkek követik). A kötet tematikus tömbjeinek kétféle szerkezeti időlogikája (a színháztörténeti blokkban Enyedi mindkettőt alkalmazza) nemcsak hogy kiegészíti egymást, s lehetővé teszi az egyes kérdéskörök időbeni átfogóbb megismerését, de láthatóvá teszi a gazdag kutatói életmű keresztmetszetét is, ahogy a kutatási területeket felölelő reprezentatív kötet – a legkorábbi dolgozat 1967-ből, a legkésőbbi 1998-ból való – ezt megkívánja (kár, hogy a felettebb szerény külső nem igazolja a tartalmi reprezentációt).

Enyedi Sándor kötetének legegységesebb „fejezete” az oktatástörténeti, amely láttelele a romániai magyar oktatás sajnálatos leépülésének, s egyben megérteti az önálló magyar egyetemért folytatott küzdelem jogosultságát és ennek nehézségeit, sőt kilátástalanságát is. A legizgalmasabb kötetbeli tömb viszont a színháztörténeti, amely Enyedi Sándor kutatói munkásságának középpontjában áll, s amely kapcsán a legtöbb szakmai kérdés merül(het) fel.

Számomra a kötet leginvenciózusabb és egyben legprovokatívabb írása is a kolozsvári színháztörténeti monográfiáról szóló dolgozat, melyben amellet, hogy a magyar színháztörténetben kétségtelenül meghatározó értékű Ferenczi-mű keletkezésével, alakulástörténetével ismerttet meg bennünket, Enyedi a színháztörténeti kutatómunka „ars poeticáját” is megfogal-

mazza. Jól látja, Ferenczi Zoltán monográfiáját az emeli ki a pozitivisták századvégi színháztörténeti áttekintések közül, hogy bár lokális adatokra épül, nem nélkülözi a „művészi aspektus”-t sem, s nem marad adós „az összehasonlítóval, a nagyobb összefüggések megragadásával” sem, jól lehet a színháztörténet igencsak „gyerekcipőben járt” akkoron. Azóta persze lényegesen változott a helyzet, a színháztudomány kivívta helyét a tudományok között: vannak szempontjai s van kidolgozott módszere, melyek rendszerré szerveződtek. Ugyanakkor a színháztudomány irodalmi-vizuális-auditív komplexitása még mindig sokszor megoldhatatlan feladatok elé állítja a diszciplína művelőit.

Nem véletlen tehát, hogy könyvismeretünk nem mellőzheti a kérdést: hová helyezhetők a színháztudomány mai állása szerint Enyedi Sándor tanulmányai, dolgozatai, cikkei? Véleményem szerint ezek félúton vannak a pozitivisták adattisztítását és az összefüggéseket kereső/igénylő korszerűség között. Enyedi kellő fontosságot tulajdonít az adatoknak, szívósan nyomoz utánuk, kincsként emeli fel, teszi közzé őket, mert tudja, hogy a tudományos kutatómunka nélkülözhetetlen atomjai, sejtjei, s valóban értékes leleteket tár fel, lett légyen akár az erdélyi kezdetekről, akár a nyugati szórványjelenségekről szó. Számos összefüggésre utal, hívja fel figyelmünket, ugyanakkor viszont mintha kevesebbet írna éppen a Ferenczi-féle monográfia kapcsán említett „művészi aspektus”-ról. Kifejti a társadalmi, az urbanizációs összefüggéseket, foglalkozik a színháztudomány körülményeivel, a műszaki adottságokkal, de alig tesz említést a műsor és a játék esztétikai minőségéről. Enyedi Sándor tanulmányai, cikkei felbecsülhetetlen értékű

adatokkal a magyar színháztörténetnek, még ha nem is tesznek teljes mértékben eleget a tudományág mai elvárásainak. Enyedi inkább feltáró, gyűjtő, mint rendszerező hajlamú színháztörténész. Ez munkáinak jellegéből és terminológiájából egyaránt kitűnik. Dicséri, hogy igen jó érzékkel tud különbséget tenni az eléje került adatok között, tudja, mennyivel értékesebb egy levéltári dokumentumból előbányászott adat a sajtó kínálta csillogó érdekességnél, még ha ez az utóbbi az olvasó számára vonzóbb, atraktívabb is. Nem szenczióhajász kutató, akiből azonban hiányzik a nagyobb komplexitás igénye, rengeteget tud, hatalmas ismeretanyaggal rendelkezik (nem véletlen, hogy lexikonírással vállalkozott), de mintha nem lenne kellő türelme a tények mögé nézni, mintha felületi összefüggésekkel is megelégedne.

Enyedi Sándor kutatásai nélkül nem lehet ma sem erdélyi, sem nyugati színháztörténetet írni, s ez olyan érdem, amit nem lehet kellően hangsúlyozni, amiért munkássága – minden szakmai megjegyzés ellenére is – a legnagyobb tiszteletet érdemli, kivált, ha tudjuk, hogy a színháztörténet sem nem túl kedvelt, sem nem túl megbecsült tudományos diszciplína.

A kötet színházi blokkjának kakukktojása a jugoszláviai színházi írás (*A hivatásos magyar színháztudomány helyzete Jugoszláviában a két világháború között*). Annak ellenére, hogy az egyetemes magyar színháztörténet egyik fehér foltját fedezi fel, mivel a cikk szerzője nem ismeri azokat a belső politikai összefüggéseket, amelyek semmiképpen sem mellőzhetők a kérdés pontos megvilágításához, csupán jelez egy jelentős témát, anélkül, hogy ezt megnyugtató módon kidolgozná. Hasonló-

képpen felesleges a kötetben a *Vitában* című fejezet egyetlen írásának a felvétele is. A Kritikában folytatott, Balogh Edgár–Robotos Imre közötti vitához fűzött reflexiók kifejezetten személyes indíttatásúak és jellegűek, ezért a cikk nem kötetbe való, akkor sem, ha az eset s főleg a Balogh Edgár-i magatartás rendelkezik általánosabb tanulságokkal is. Ugyanakkor viszont

fontos irodalomtörténeti adaléknak látom a József Attila apjának, József Áronnak feltáratlan dési életszakaszára vonatkozó Enyedi-cikket, s kötetbeli közlése is indokolt, jóllehet jellege szerint nem tartozik abba a kutatási fősodorba, amely Enyedi Sándor tiszteletet ébresztő munkásságát jellemzi.

Gerold László